Skötselplan

Naturreservatet Himmelsberg

LÄNSSTYRELSEN
HALLANDS LÄN

Förord

Skötselplanen riktar sig främst till reservatets förvaltare och är utformad så att syftet med reservatet ska kunna uppnås. Reservatet är indelat i skötselområden, och i varje skötselområde beskrivs hur området ser ut idag, vilka kvaliteter man vill ha, och vilka åtgärder som kan behövas. Skötselplanen har en hög ambitionsnivå, men då förvaltarens resurser styrs av politiska beslut är det inte säkert att alla åtgärder kan genomföras. Till hjälp för förvaltaren har därför en prioritering av åtgärderna gjorts.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. SYFTE MED SÄKERSTÄLLANDE OCH SKÖTSEL 3

2. BESKRIVNING AV OMRÅDET 3

2.1 Markslag, naturtyper och arter 4

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning samt naturförhållanden 4

2.3 Beskrivning av bevarandevärden 5

2.4 Referenser 10

3. SKÖTSEL AV OMRÅDET 10

3.1. Generella riktlinjer 10

3.2 Skötselområden 11

4. FRILUFTSLIV OCH TURISM 14

5. TILLSYN, DOKUMENTATION OCH UPPFÖLJNING 14

6. SAMMANFATTNING OCH PRIORITERING AV PLANERADE SKÖTSELÅTGÄRDER 15

7. KARTOR 16

Skötselplan för naturreservatet Himmelsberg i Varbergs kommun

1. SYFTE MED SÄKERSTÄLLANDE OCH SKÖTSEL

Syftet med naturreservatet

Syftet med reservatet är att bevara och utveckla den biologiska mångfald som är knuten till den gamla ekskogen samt att återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter. Skyddet ska skapa potential för naturvärden att utvecklas i reservatet som helhet. Strukturer som död ved och gamla lövträd ska förekomma i den omfattning som krävs för att rödlistade arter knutna till dessa ska ha en gynnsam bevarandestatus. Inom delar av reservatet skall naturlig dynamik gälla som skötselprincip men ska kompletteras med granröjning. Syftet är också att bevara områdets hävdgynnade lövskog, och i dessa delar kan skogen betas. Även blomrika brynmiljöer och bäckmiljön ska bevaras. Syftet är även att skapa möjligheter för arter att sprida sig inom och mellan reservat och nyckelbiotoper i trakten. Reservatet ska tillgängliggöras för friluftslivet genom enkla anordningar.

Syftet ska nås genom att:

- land- och vattenmiljöerna skyddas mot exploatering
- skogsmarken med dess flora och fauna ska få utvecklas fritt från främmande trädslag, men i övrigt i huvudsak genom intern dynamik
- de öppna delarna och även delar av skogsmarken kan betas för att på så sätt skapa mer luckig vegetation
- skogarna förvaltas så att förekomsten av död ved och gamla träd, speciellt av ek, ökar
- skötselåtgärder som ljushuggning kring värdefulla träd och veteranisering av yngre träd tillåts
- skötsel som syftar till att bevara eller restaurera brynmiljöer kan genomföras
- skötsel som syftar till att gynna blomrika marker och tillskapa nektar- och pollenresurser genomförs
- främmande arter bekämpas om de riskerar att skada de naturvärden som reservatet avser att bevara
- nya kunskaper om hotade och hänsynskrävande arter och naturtyper beaktas i skötseln av reservatet.

2. BESKRIVNING AV OMRÅDET

2.1 Markslag, naturtyper och arter

Naturtyper (KNAS[1])	*Areal (hektar)*
Tallskog	0,1
Granskog	0,7
Lövblandad barrskog	1,2
Triviallövskog	0,4
Ädellövskog	18,3
Triviallövskog med ädellövinslag	2,5
Ungskog inkl. hyggen	2,1
Odlad mark	0,1
Övrig öppen mark	4,0
Varav produktiv skogsmark	25,2

Natura 2000-habitat	*Areal (hektar)*
9190	19,1

Natura 2000-arter

Lax *Salmo salar*

Rödlistade och regionalt intressanta arter:

4 respektive 20 stycken, se förteckning i bilaga 2 till beslutet om naturreservat.

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning samt naturförhållanden

Redan vid 1600-talets mitt verkar Skällinge och Rolfstorps socknar ha varit i stort sett avskogade så när som på de östra sockenområdena (Malmström, 1939). Det som inte odlades upp nyttjades för utmarksbete eller som bränslekälla och landskapet var således mycket öppnare än dagens. Helt trädlöst var det dock inte utan kring och i betesmarker och i oländiga och i övrigt svåråtkomna områden kunde det stå enstaka eller större grupper träd. I lantmätare Jacob Kanters geometriska karta över Tågarps och Annetorps ägor från 1753 går att läsa om reservatet centrala delar att ”Denna Tracten Består af Berg och Odugl. Liung backhar”. Den östra delen beskrivs dock vara ett ängsgärde som

[1] Satellitbaserad karteringsmetod av naturtyper (Kontinuerlig Naturtypskartering Av Skyddade områden).

förutom att vara ljungbevuxet också vara beklätt av gles ekskog. Himleån som utgör gräns i nordvästra och västra delarna av reservatet hade på denna tid en naturligt meandrande åfåra men har sedan dess kanaliserats.

Den skog som nu står inom reservatet har i huvudsak tillkommit under 1900-talets första decennier då förändringar i skogs- och lantbruket gjorde att tidigare utmarksbete började växa igen spontant med lövskog eller planteras med barrträd. Förekomsten av flertalet signalarter på ett stort antal trädstammar antyder om att ovan nämnda kontinuitet av ekförekomst inte har brutits. Spår av plockhuggning går dock att finna. En granplantering i reservatets centrala delar slutavverkades i mitten av 2010-talet där uppslag av björk nu dominerar.

Bete verkar ha funnits i stora delar av reservatet och många träd är påverkade av detta. I nuläget finns endast betesdjur inom den öppna, centralt belägna beteshagen.

2.3 Beskrivning av bevarandevärden

Biologiska värden

Området utgörs i huvudsak av ekskog, här och var med viss betespåverkan. Skogen har även inslag av andra trädslag som bok, björk, oxel och gran. I framförallt västra branten finns inslag av annat ädellöv som lind, skogsalm (CR) och lönn. I hela den skogsbeklädda delen finns död ved, huvudsakligen i form av lågor och som döda grenar uppe i ekkronorna. På flera platser finns branter med berg i dagen. Platt fjädermossa (NT), ekskinn (NT) och signalarter som fällmossa, trädporella, gammelgranslav, glansfläck och rostfläck har blivit funna på stammar inom reservatet och vittnar om höga naturvärden. I nordöstra delen av området finns en mindre, slingrande skogsbäck som är ett biflöde till Himleån. Bottensubstratet utgörs av sand och grus. Trädrötter och död ved bidrar till att skapa gynnsamma miljöer för bottenfauna. I områdets centrala delar finns en öppen betesmark som fortfarande betas. Kring dess stengärden finns grovvuxen hassel, ask (EN), sälg, rönn, lönn. Strax sydväst, inom den historiska utbetesmarken, så ligger en öppen hage i träda med inväxande aspuppslag. Kraftiga enebuskar går att finna här.

Naturvärden kopplade till vedinsektsfaunan uppmärksammades i samband med inventering 2019. Den rödlistade halvknäpparen *Xylophilus corticalis* (NT) och ett antal regionalt intressanta arter som robust tickgnagare, ekbarkborre och ljusfläckig vedsvampbagge kunde registreras inom reservatet.

Limniska värden

Den del av Himleån som ligger i reservatet ingår i en vattenförekomst klassad enligt förordningen (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön nämligen Himleån (förgrening Gamlaån-St Neden) SE634336-129910. Vattenförekomsters status delas in i fem klasser: dålig, otillfredsställande, måttlig, god och hög. God och hög status är önskvärda tillstånd. Den ekologiska statusen i berörd vattenförekomst är god.

Till vänster. *I en brant i väster är marken rikare och här växer bl.a. skogsalm (CR).*
Till höger. *Ekskinn som är både rödlistad (NT) och en utmärkt signalart växer på flertalet ekar inom reservatet.*

***Överst**. En igenväxande hage med storvuxna enar i sydväst.*
***Mitten**. Betat hagmark finns i reservatets centala delar.*
***Nederst**. I norra delen av området finns en mindre, slingrande bäck. Botten domineras av sand och grus. I bäcken finns bitvis en hel del död ved som bidrar till att skapa gynnsamma miljöer för bottenfauna.*

Geologiska värden

Enligt jordartskartan så består huvuddelen av Himmelsberg av urberg men i flackare delar har vi även sandig morän, glacial lera och postglacial finsand. Berggrunden består av sur gnejs förutom den nordligaste delen som består av en basisk gabbroid-diortoid

Kulturhistoriska värden

Himmelsberg ligger i ett område som är rikt på kulturhistoriska lämningar och landskapet ingår i Varbergs kulturmiljöprogram (område 26: Skärtedalen). Trakten beskrivs i kulturmiljöprogrammet (Ahnlund m.fl. 2017) som ett odlingslandskap med levande jordbruk och med ett par större skogsklädda bergkullar som uppskjutande öar. Himmelsberg är en av de mer framträdande av dessa ”skogsöar”. I programmet kan man också läsa att det på 1920-talet fanns ett torp omgivet av små åkertegar på berget. Ruinen av detta finns kvar i anslutning till betesmarken i områdets centrala delar. I närheten av torpet ska det enligt kulturmiljöprogrammet finnas ett större område med röjningsrösen.

Programmet anger också att det finns ett stort antal gravar från brons- och järnålder i trakten. Dessa utgörs främst av rösen, högar, stensättningar, resta stenar och gravfält. Inom reservatet finns två sådana gravrösen. Det västligaste (RAÄ Rolfstorp 52:1) är från bronsåldern och var ursprungligen ett runt röse (ca 13 m i diameter) men har under tidens lopp delvis deformerats (se bild nedan). Det östra (RAÄ Rolfstorp 53:1) är från bronsålder eller järnålder och utgörs av en stor hög av stenar, 20 meter i diameter med en grop i mitten. Det är placerat på ett dominerande sätt i landskapet, särskilt i en tid där kullen var kal. Numera ligger gravröset inne i ekskogen.

Östra sidan av berget har historiskt varit inägomark och här finns bl.a. rester av en fossil åkermark i vad som idag är en del av ekskogen. Se också den historiska kartan (kap. 7.7)

Gravröse i reservatets västra del.

***Övre**. Torpruin i betesmarken i områdets centrala delar*
***Under**. Stenmurarna skvallrar om gränsen mellan tidigare in- och utägomarker.*

Friluftsvärden

Vacker brantekskog med dramatiska klippor och lodytor. Utsikt över slätten från branten i söder.

Prioriterade bevarandevärden

Näringsfattig ekskog och ädellövträd med tillhörande kryptogamflora.

2.4 Referenser

Ahnlund, B., Mascher, C. och Lennartsson, B-M.2017. Kulturmiljöprogram för Varbergs kommun, sidorna 255-263, Varbergs kommun.

Bengtsson, E. och Simonsson, G. 1995 - 2003. Historiskt kartöverlägg. Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen i Hallands län.

Larsson, K. och Simonsson, G. 2003. Den halländska skogen – människa och mångfald. En underlagsrapport till en regional strategi för skogsskydd. Länsstyrelsen i Halland, Halmstad. Meddelande 2003:7.

Malmström, C. 1939. Hallands skogar under de 300 senaste åren. Meddelande från statens Skogsförsöksanstalt volym 31, sidorna 171 - 300.

Mathiasson, M., Bengtsson, S., Flodin, L-Å. och Paulsson, I. 2007. Strategi för formellt skydd av skog i Hallands län. Meddelande 2007:5. Länsstyrelsen Hallands län.

Naturvårdsverket 2004. Kartering av skyddade områden. Kontinuerlig naturtyps-kartering. Rapport 5931.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök. www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok

3. SKÖTSEL AV OMRÅDET

3.1. Generella riktlinjer

Gran

På sikt bör det inte finnas gran inom reservatet eftersom gran har negativ inverkan på värdena som reservatet avser att skydda. Gran konkurrerar ut lövträd, skuggar lövträdens stammar vilket gör att mossor, lavar och värmekrävande insekter får svårt att överleva samt påverkar områdets mark- och vattenkemi.

Gran ska avverkas initialt, och därefter ska området hållas granfritt genom återkommande röjning.

Värna om gamla ädellövträd och arter knutna till dessa miljöer

I reservatet ska finnas möjlighet att vid behov utföra försiktig ljushuggning vid gamla eller senvuxna ekar samt rekryteringsträd för att öka livslängden, och för att skapa solbelysta stammar.

För att minska problemen med åldersglapp mellan olika trädgenerationer får veteranisering användas. Det innebär att träd som inte har så höga naturvärden får skadas så att det skapas strukturer som äldre träd normalt har, t.ex. mulmfyllda håligheter, savflöden på barken och död ved.

Ingen ved av lövträd eller tall får föras ut från reservatet, utan den ska lämnas så att mängden stående och liggande död och döende ved ökar.

Hänsyn till kulturmiljöer

Stengärdesgårdar och odlingsrösen röjs i syfte att skydda dem och de biotoper de utgör. Åtgärderna sker löpande vid behov. Den torpruin som finns ska också hållas fri från igenväxning och skyltning kan tillåtas såvida kringliggande naturvärden inte tar skada.

Främmande arter

Om främmande arter upptäcks i reservatet, bör de bekämpas om de riskerar att påverka de naturvärden som reservatet avser att bevara. Bekämpning ska dock endast ske om det finns förutsättning att med rimlig ekonomisk insats begränsa artens förekomst i reservatet. Bekämpning kan även ske om det finns nationellt intresse av att bekämpa arten, under förutsättning att det inte motverkar reservatets syfte.

Utsättning av arter

Nationellt hotade arter som är knutna till reservatets naturtyper, där utsättningar krävs för att stärka artens möjlighet till långsiktig överlevnad i länet, kan sättas ut i området under förutsättning att det inte motverkar reservatets syfte.

3.2 Skötselområden

Reservatet är indelat i 3 skötselområden redovisade på skötselkarta, kap. 7.2. Varje skötselområde utgörs av en eller flera avdelningar, där varje avdelning har likartad naturtyp och likartade beståndsegenskaper. Namngivningen av skötselområdena baseras på dominerande skötselåtgärd och målnaturtyp.

SKÖTSELOMRÅDE 1: RÖJNING BARR - EKSKOG

Avdelning: 1, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16

Areal: 22,9 hektar

Beskrivning: Ekskog av ristyp som växer på mer eller mindre sluttande mark. Ek är helt dominerande i trädskiktet i huvuddelen av området, men bl.a. även gran, bok,

klibbal och björk förekommer. I den västra sluttningen är berggrunden något rikare och här växer även lind, lönn och alm. Död ved förekommer i form av lågor och högstubbar. I avdelning 1,5 och 6 är förekomsten av triviallöv större. Himleån rinner genom nordvästra delen av skötselområdet och en bäck igenom nordöstra delen.

Mål: Ekskog med hög täthet av död ved och gamla träd. Bok förekommer endast som enstaka träd. Långsiktigt är målsättningen en flerskiktad, luckig och olikåldrig ädellövskog med inslag av triviallöv och hassel och med god förekomst av död ved i form av lågor, grenar, högstubbar, torrakor och torrträd. I den rikare delen finns en kontinuitet av lind, lönn och alm. Extensivt bete förekommer där topografin tillåter. Solbelysta brynmiljöer med variation av trädslag, åldrar och välutvecklade buskskikt finns inom området.

Åtgärder:

- Löpande röjning, avverkning eller ringbarkning av gran.
- Björk och bok får röjas, ringbarkas eller avverkas om de hotar ekförekomsten.
- Skötselmetoder såsom luckhuggning och skapande av ljusbrunnar får användas för att göra skogen flerskiktad och möjliggöra föryngring av eken.
- Olika former av hägn kan användas för att gynna föryngring av ek och andra lövträd.
- Om möjligt bör området betas.
- Solbelysta stammar längs åkerkanter hålls fria från överskuggning av uppväxande sly.
- Skötselmetoder såsom röjning kan användas för att skapa fina brynmiljöer.
- Naturvårdsbränning kan nyttjas för att stärka ekföryngringen och andra brandgynnade arter.
- Vid behov kan hydrologiska återställningsåtgärder utföras i vattendragen.

Krattig ekskog.

SKÖTSELOMRÅDE 2: PLANTERING - HYGGE

Avdelning: 9, 10, 13, 17

Areal: 2,4 hektar

Beskrivning: Avdelning 13 utgör ett hygge efter granplantering som numera huvudsakligen är beväxt med björksly. Några mindre avskogade ytor finns inom avdelningar 9, 10, 17.

Mål: Avdelning 13: På kort sikt – ungskog dominerad av ek men med inslag av andra ädellöv och ordinärlöv. På lång sikt – olikåldrig och flerskiktad ädellövskog med rikliga inslag av gamla träd och död ved. Gamla och värdefulla träd hotas inte av inväxande träd. Gran hålls borta och bok finns bara som enstaka träd.
Avdelningar 9, 10, 17: Naturligt föryngrad lövskog med ek och andra ädellövträd gynnade. Gran hålls borta och bok finns bara som enstaka träd.

Åtgärder:
- Löpande röjning, avverkning eller ringbarkning av gran.
- Vid behov får röjning, brunnshuggning, luckhuggning, ringbarkning göras för att få till en variation av trädslag, luckor/dungar, ålder och vitalitet samt för att få fram huvudstammar och för att skapa död ved.
- Vid behov kan träd med låga naturvärden veteraniseras.
- Området kan hägnas och minihägn nyttjas för bete och plantering.
- Plantering av ek och andra ädellövträd som lind, lönn och alm tillåts.
- Naturvårdsbränning kan nyttjas för att stärka ekföryngringen och andra brandgynnade arter.
- För att gynna uppväxten av blommande och bärande träd och buskar kan olika former av hägn användas och plantering tillåts.

SKÖTSELOMRÅDE 3: BETE - HAGMARK

Avdelning: 2, 7

Areal: 3,7 hektar

Beskrivning: Centralt i reservatet ligger, inom avdelning 7, en aktivt brukad öppen betesmark med inslag av gles ädellövskog. Gammal hassel, ask, sötkörsbär och sälg m.m. växer i gärdeskanten. Strax sydväst ligger en betesmark som inte hävdats på en längre tid med inväxande asp och björk. Storvuxna enbuskar står att finna. I nordvästra delen av naturreservatet, avdelning 2, ligger en annan ohävdad betesmark.

Mål: Rik blomning av örter, buskar och träd och rik förekomst av frukter och nötter. Det bör finnas solbelysta stammar och solbelyst död ved. Betesmarkerna ska om möjligt fortsatt vara präglade av bete. Finns inte inom överskådlig tid möjlighet att hålla bete inom området ska målbilden i stället vara självföryngrad lövskog med inslag av ädellövträd, som i skötselområde 2.

Åtgärder:

- Fortsatt bete, helst med nötkreatur. Enstaka år kan betesuppehåll i vissa fållor vara gynnsamt för växt- och djurlivet.
- Nya hägnader för bete kan vid behov anordnas.
- Vid behov kan röjning av igenväxande
- För att gynna uppväxten av blommande och bärande träd och buskar kan olika former av hägn användas och plantering tillåts.
- Solbelysta faunadepåer kan anläggas.
- För att gynna en mer blomrik mark och skapa bättre nektar- och pollenresurser kan skötselmetoder som naturvårdsbränning och schaktning utföras.
- Vid behov ska gran tas bort.

Panorama över betesmarken i nordväst (avdelning 2).

---

4. FRILUFTSLIV OCH TURISM

Området ska vara tillgängligt för friluftslivet på ett sätt som inte äventyrar naturvärdena. Besökarna ska kunna vandra omkring på egen hand och uppleva naturreservatet enligt allemansrättens principer med de begränsningar som följer av reservatsföreskrifterna. En informationsskylt ska placeras i den nordvästra delen.

Åtgärder

- Informationsskylt ska sättas upp.
- En markerad stig upp till utsiktspunkten kan anläggas.
- Sittbänk kan hållas efter och försiktig siktröjning utföras vid utsiktspunkten.
- Parkeringsplats kan anläggas.

5. TILLSYN, DOKUMENTATION OCH UPPFÖLJNING

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs. Uppföljningen ska ske enligt de manualer för skyddade områden som har tagits fram av Naturvårdsverket. Länsstyrelsen ansvarar för regelbunden tillsyn av reservatet.

6. SAMMANFATTNING OCH PRIORITERING AV PLANERADE SKÖTSELÅTGÄRDER

Skötselåtgärd	**När**	**Skötselområde**	**Prioritet**	**Finansiering**
Röjning av gran	Löpande efter behov	Hela reservatet	1	Vårdanslaget
Beteshållning	Vid behov	Hela reservatet (Primärt 3)	1	Vårdanslaget
Röjning av bok/björk	Löpande vid behov	1	2	Vårdanslaget
Stängsling, röjning av ungskog	Vid behov	2,3	3	Vårdanslaget
Skapande av död ved/veteranisering	Vid behov	Hela reservatet	3	Vårdanslaget
Brunnsröjning/ringbarkning kring värdefulla träd	Vid behov	Hela reservatet	3	Vårdanslaget
Utmärkning av reservatets gränser	Snarast	Hela reservatet	2	Vårdanslaget
Uppsättning av informationstavla	Snarast		2	Vårdanslaget
Uppföljning av bevarandemål och skötselåtgärder	Enligt uppföljning splan	Hela reservatet	2	Vårdanslaget
Minihägn med blommande bärande träd/buskar	Vid behov	2,3	3	Vårdanslaget
Naturvårdsbränning	Vid behov	Hela reservatet	2	Vårdanslaget

7. KARTOR

7.1 Översiktskarta

7.2 Skötselkartor

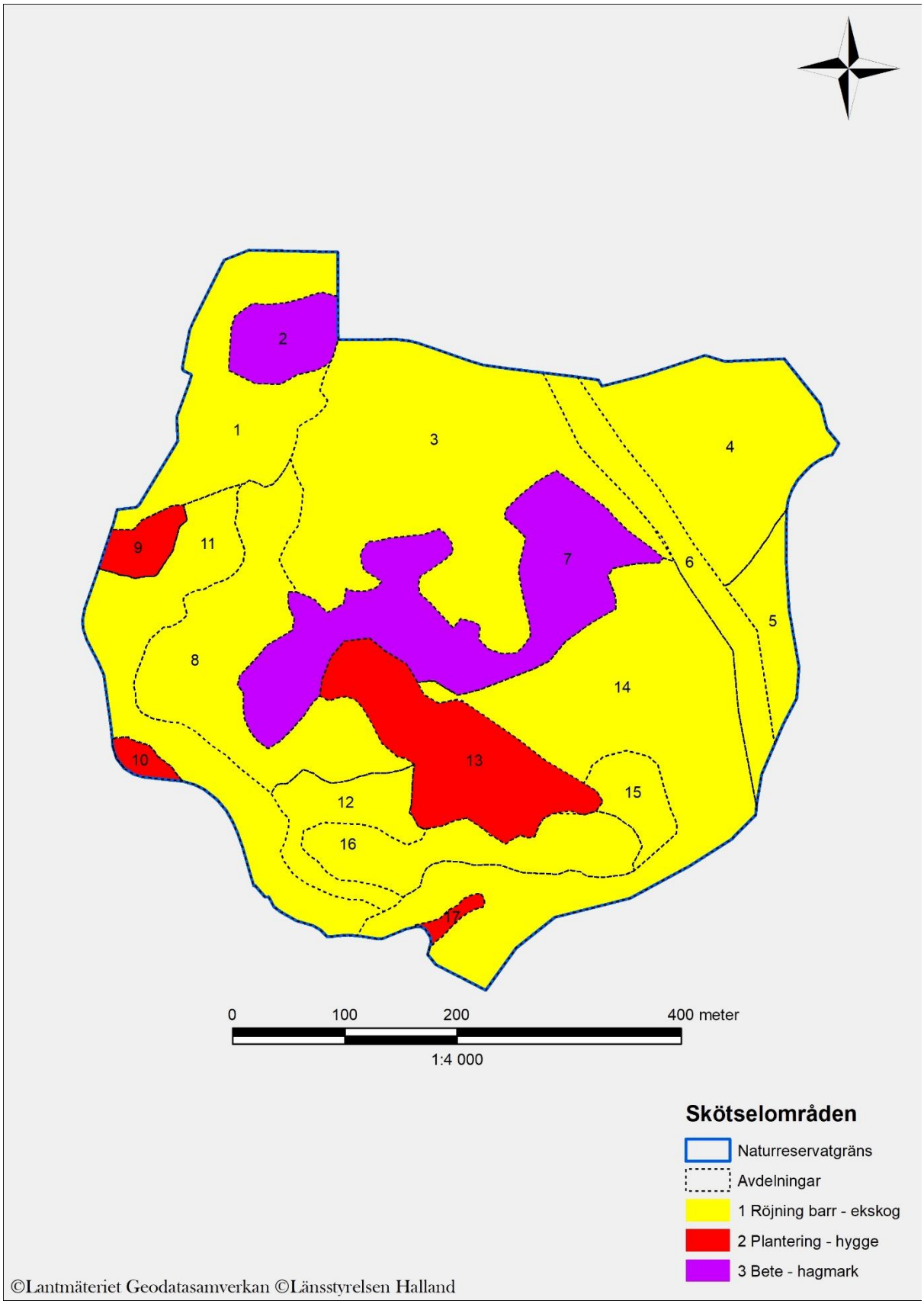

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
0
100
200
400 meter
1:4 000
Naturreservatgräns
Avdelningar
©Lantmäteriet Geodatasamverkan ©Länsstyrelsen Halland

7.3 Skogstypskarta

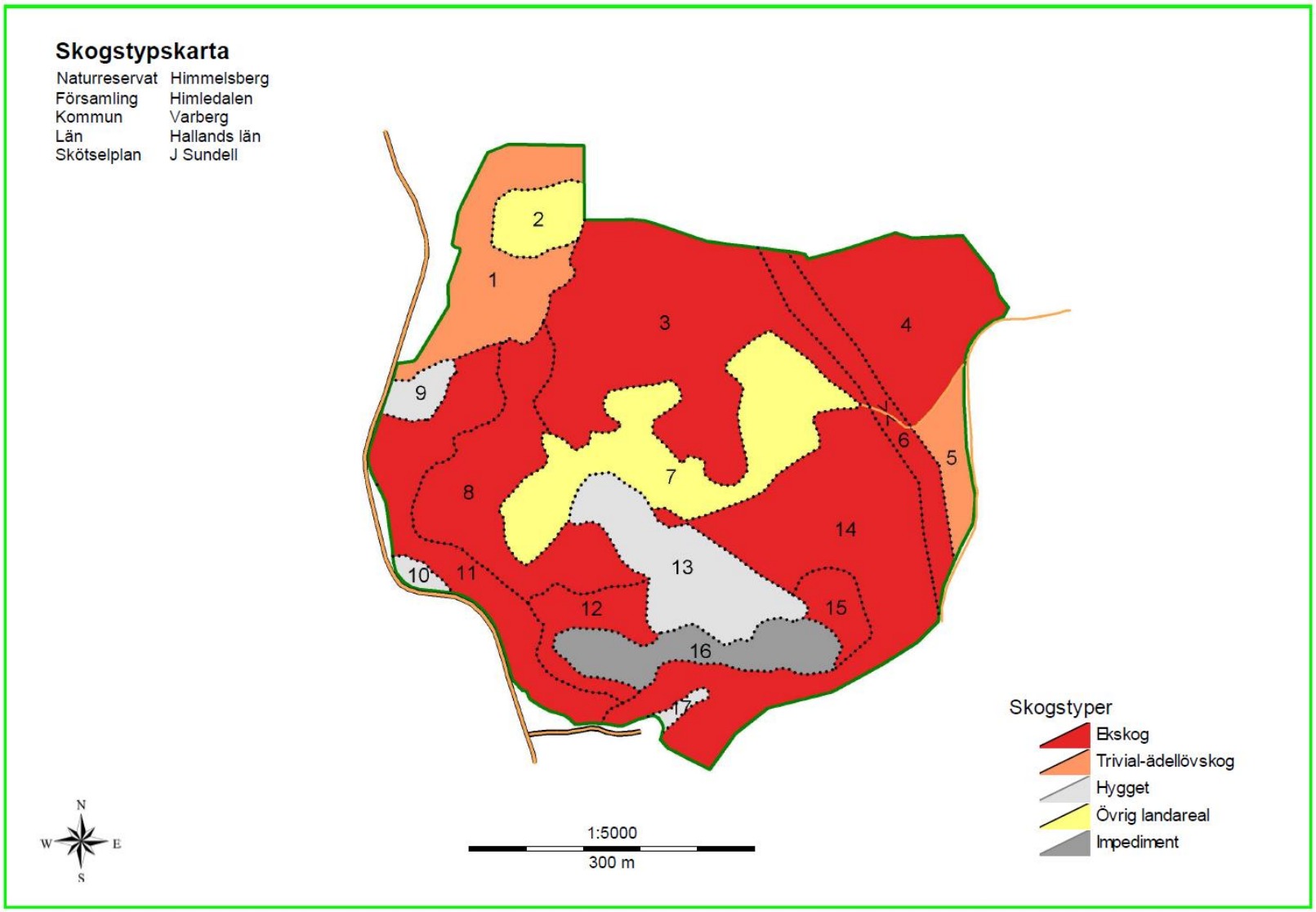

7.4 Målnaturtypskarta

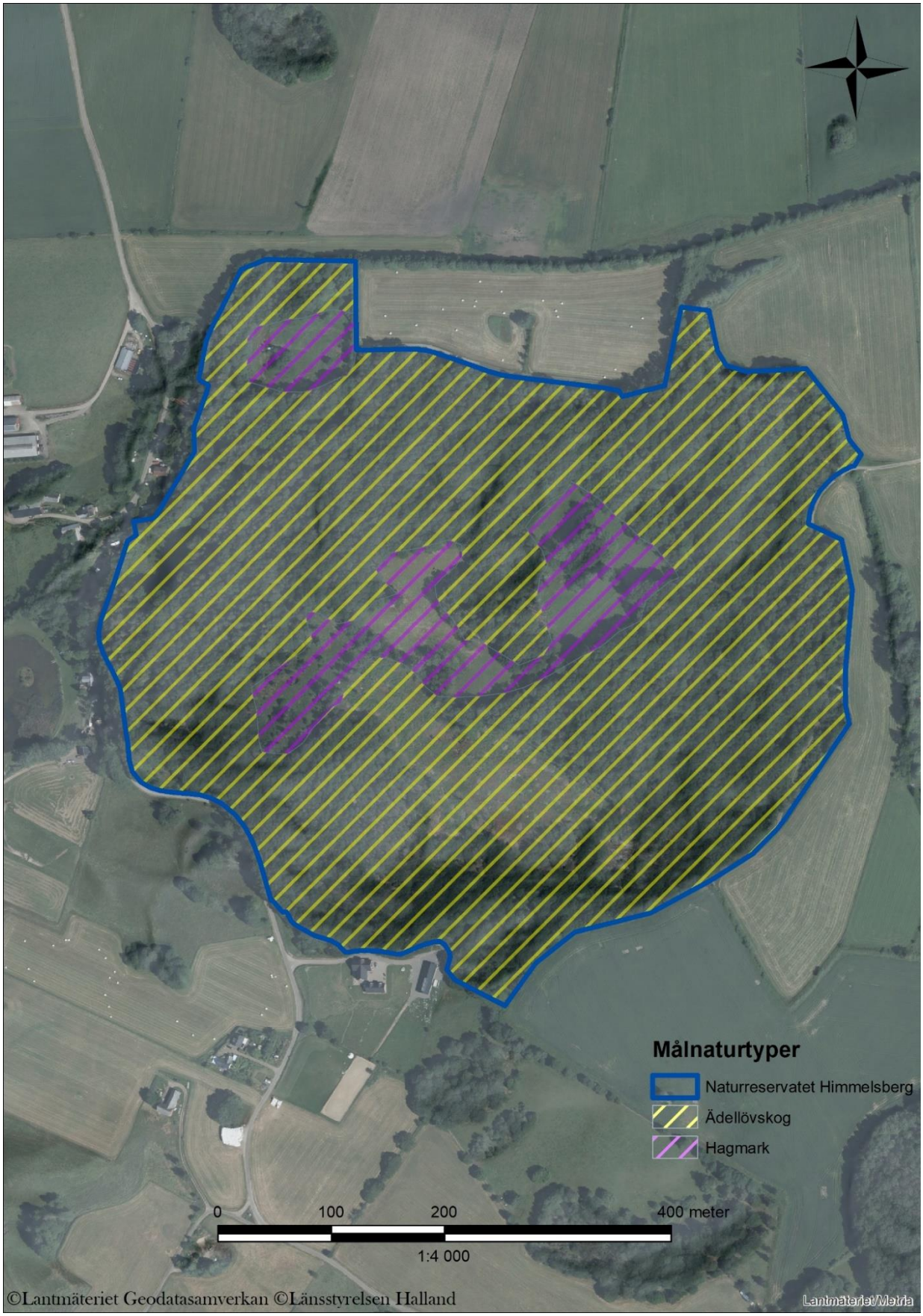

7.5 Naturtyper enligt Natura 2000

7.6 Naturvärden

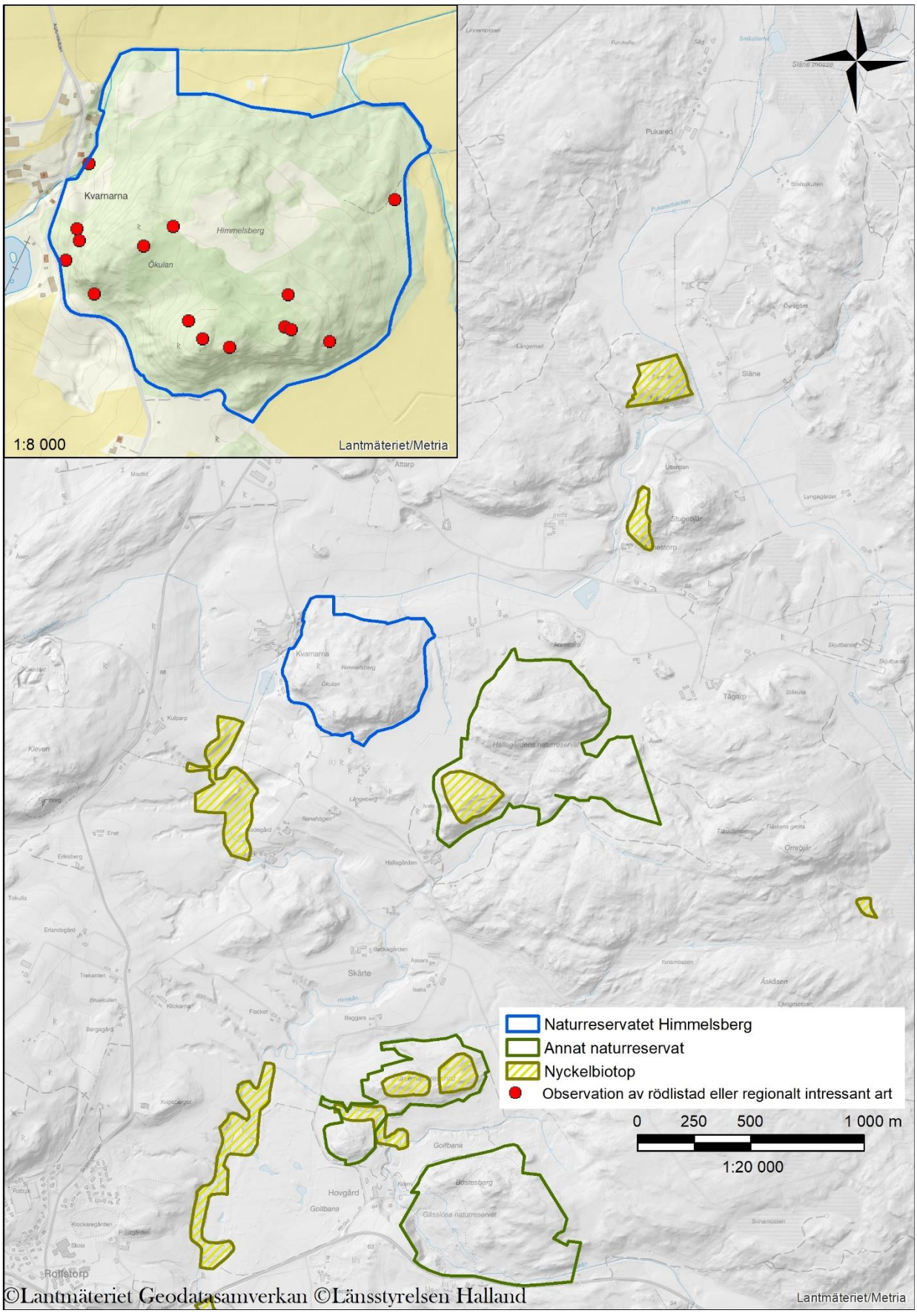

7.7 Historisk karta

